

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

УДК 346.9

<https://doi.org/10.31548/law2021.04.010>

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: ЗАКОНОДАВЧА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ГПК УКРАЇНИ

О.П. СВІТЛИЧНИЙ, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного та господарського права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: a.svetlichnyj@ukr.net

В.В. СУЛІМ, кандидат юридичних наук,
суддя Північного апеляційного господарського суду
E-mail: sylim@anec.court.gov.ua

Анотація. В процесі розбудови правової держави, одним з її найбільш важливих критеріїв є створення чесної, прозорої та ефективної судової влади. Суттєва необхідність докорінних змін судової системи та реформування окремих її інститутів є вимогою часу. Головною метою проведення судово-правової реформи в Україні має стати створення законодавчих та організаційних умов для утвердження в Україні незалежної, ефективної та відповідальної судової влади, якій довірятиме суспільство. Судово-правова реформа в Україні носить комплексний характер і передбачає внесення змін до Конституції України, законодавства з питань судоустрою та статусу суддів, реформування суміжних інститутів (прокуратури, адвокатури, правоохоронних органів), а також вдосконалення процесуального законодавства та законодавства, що регулює порядок виконання судових рішень.

Зокрема, у статті наголошено, що законодавчі зміни внесені до Господарського процесуального кодексу України, започаткували нові форми господарського судочинства, однією із форм господарського судочинства є спрощене позовне провадження, яке призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Поряд із спрощеним порядком та процедурою розгляду господарської справи, запровадження такої форми розгляду судового спору виявило і певні недоліки в її регламентації.

Ключові слова: господарське судочинство, малозначні справи, законодавство, недоліки, процедура

Актуальність.

Набрання 15.12.2017 р. чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII втілило окремі правознавчі уподобання щодо уніфікації, а в деяких питаннях – однаковості всіх національних процесуальних процедур діяльності судів. Проте, поряд із позитивними змінами Господарського процесуального кодексу України (ГПК України), яке в ході судової реформи означилося розробкою і прийняттям по суті нового господарського процесуального законодавства, деякі новації кодексу, зокрема, спрощене позовне провадження, слід оцінити критично. Окремі норми, що регулюють процедуру розгляду такої категорії справ знижують ефективність діяльності судів і як наслідок, судовий захист прав учасників господарських правовідносин, що потребує аналізу існуючих проблем господарського судочинства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Внесення змін до Господарського процесуального кодексу України запровадило нові процесуальні інститути та суттєво змінило процедуру господарського судочинства, знайшло свої відображення в працях вітчизняних вчених. Проблеми теоретичного і практичного характеру основних положень господарського процесуального законодавства розглядалися О.А. Беяневич, О.М. Вінник, Р.А. Джабраїловою, В.О. Каверз-

невим, О.М. Коротун, Т.Д. Суярко, В.С. Щербиною та іншими, поряд з цим поза увагою науковців ще залишилися окремі проблемні питання господарського судочинства, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Метою статті є аналіз окремих положень та інститутів господарського процесу з метою виявлення недоліків правового регулювання та напрацювання пропозицій, спрямованих на удосконалення господарського процесу, що має теоретичне та практичне значення.

Результати.

Неоднозначні законодавчі зміни, внесені до ГПК України спонукало науковців та практиків звернути свої погляди до досліджень положень нової редакції кодексу. Зокрема, В.О. Коверзнев акцентуючи увагу на імплементацію до національного законодавства сучасних міжнародно-правових стандартів судового захисту прав учасників господарських відносин, зазначає про наявність в ГПК України окремих норм, які знижують ефективність судового захисту прав учасників господарських відносин і пропонує напрями удосконалення господарського процесуального законодавства України (Коверзнев, 2020: 99).

Натепер, як результат судової реформи, оновлені процесуальні кодекси містять у собі велику кількість схожих норм та інститутів щодо загальних та процедурних питань. Уніфіковані зміни в процесуальне законодавство мають як позитивні, так і негативні наслідки. Господарський процесуальний кодекс України в редакції до 03.10.2017 р. відрізняв-

ся простотою і гнучкістю положень, пристосованістю до оперативного і неформалізованого вирішення господарських спорів. Нова редакція ГПК, на думку А.І. Фоміна, стала громіздкою та неповною мірою враховує специфіку господарського процесу в межах упровадження узагальненої моделі різних видів судочинства. Розробники нової редакції ГПК зосередилися на уніфікації, впровадженні певних ідеальних моделей та теоретичних, умовних стандартів судочинства, але без урахування всього комплексу правових питань, проблем та ситуацій, які має вирішувати ГПК. Автори нової редакції ГПК пішли шляхом надмірного регулювання процесуальної діяльності та обмеження самостійності суду у визначенні порядку слухання справи, введення невластивих господарському судочинству інститутів, надмірної формалізації процесу. У результаті це може створити умови, за яких існуватиме ризик використання приписів закону для зловживання процесуальними правами, затягування процесу та перекручення його завдань (Фомін).

Слід зазначити, що у свій час О.А. Беяневич висловлювала небезпідставні побоювання щодо тенденцій до уніфікації, яка проявляється у законодавстві, про що свідчить аналіз змісту тих норм, що вносилися до процесуальних кодексів. Вчена зазначала, що це може призвести якщо не до злиття окремих процесуальних галузей, то до їх уодноманітнення та до відмови від окремих процесуальних форм, що історично склалися (насамперед, від господарсько-процесуальної форми захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання) (Беяневич, 2012: 95).

Незважаючи на позитивні зміни,

аналіз положень ГПК України вказує, що поряд із позитивними змінами господарського процесуального законодавства, в кодексі існують окремі норми, які слід оцінити критично.

Зокрема, запровадження спрощеного позовного провадження стало важливим кроком для підвищення ефективності господарського судочинства. Статтею 12 ГПК України запроваджено спрощене позовне провадження, яке призначається для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження (ч. 2 ст. 171 ГПК України).

Справи, зазначені в ГПК України, є малозначними в силу властивостей, притаманних такій категорії справ, виходячи з ціни пред'явленого позову та його предмета, без необхідності ухвалення окремого судового рішення щодо віднесення зазначеної справи до відповідної категорії.

Згідно п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК України не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах та у справах з ціною позову, що не перевищує п'ятиста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім випадків, передбачених кодексом. Натомість процесуальний закон не містить обмеження на касаційне оскарження судових рішень, ухвалених у інших справах, що розглянуті у порядку спрощеного позовного провадження, але не є малозначними.

Згідно частини другої ст. 247 ГПК України у порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, від-

несена до юрисдикції господарського суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій ст. 247 Кодексу. А тому не слід змішувати справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження, з іншими справами. Тобто, в порядку спрощеного позовного провадження можуть бути розглянуті й інші справи, для яких не є пріоритетним швидкий розгляд справи, що суперечить меті запровадження цієї форми позовного провадження.

Системний аналіз положень ГПК України вказує про наявність трьох категорій справ, що можуть бути розглянуті в порядку спрощеного провадження: малозначні справи; справи незначної складності; інші категорії справ.

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справ (ч. 3 ст. 12 ГПК України). В силу положень ч. 4 ст. 247 ГПК України до інших категорій справ не належать справи, які не можуть бути розглянуті у порядку спрощеного позовного провадження.

Крім того, положення п. 2 ч. 5 ст. 12 ГПК України відносить незначні справи до категорії малозначних: «для цілей цього Кодексу малозначними справами є справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб». Але п. 1 ч. 5 ст. 12 ГПК України визначає малозначними справи, «у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб».

Таким чином, законодавець у двох статтях створив суттєве протиріччя стосовно того, які саме справи повинні розглядатися в порядку спрощеного провадження, а також яким чином відбувається диференціація таких справ. Обидві норми потребують більшої визначеності та уточнення (Белікова & Белікова, 2019: 63).

Такий підхід законодавця до визначення категорії «малозначних справ» надає суду дискреційні повноваження на визначення того питання, чи є конкретна справа значної складності чи незначної. Зважаючи на те, що суддя визначає складність справи на підставі позовної заяви, в подальшому може з'ясуватися (відзив відповідача, пояснення третьої особи, що справа є складною). Зі спрощеного провадження в загальне суддя може перейти, а от передумати і визнати не малозначною справу, яку він вже визнав малозначною – не може. В даному випадку більшою проблемою буде не те, як розглядатиме суд справу, а те, що така справа не підлягатиме оскарженню в касаційному порядку.

Як можливий варіант вирішення цієї проблеми – в ГПК України передбачити чіткий і вичерпний перелік справ, які б вважались малозначними без надання суду можливості визнавати справи малозначними.

Умовами, що дозволяють розглядати справу у порядку спрощеного провадження, виступають відсутність заперечень з боку відповідача, наявність згоди сторін на розгляд справи у спрощеному провадженні, тобто ті події, які ще не настали і настання яких (або ненастання) неможливо спрогнозувати. Саме наявність у сукупності підстав та умов дозволяє визначити необхідні та достатні передумови для розгляду справи в

порядку спрощеного провадження (Суярко, 2016: 155).

Статтею 252 ГПК України встановлено, що суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої із сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

На думку А.О. Згами в порядку спрощеного провадження «права та законні інтереси учасників господарського процесу не обмежуються з огляду хоча б на те, що фактично доказова база господарського процесу побудована на письмових доказах, навіть пояснення представників сторін та інших осіб, які беруть участь у судовому процесі, на вимогу судді можуть бути викладені письмово. Спрощена процедура розгляду справи створить додаткові важелі впливу на дисциплінованість учасників господарського процесу в контексті вчасності надання ними суду доказів та обґрунтування власної чіткої позиції у справі, дозволить прискорити отримання кінцевого результату по справі» (Згама, 2016: 54). Водночас існують і протилежні думки, що практичне застосування новаторств щодо запровадження порядку розгляду справ у процедурах спрощеного позовного провадження під компетенцією господарських судів аж ніяк не виконує своїх завдань і не досягає цілей, заради яких вони впроваджувались. Навпаки, додає судам додаткових процесуальних дій і суперечливих поглядів на правову новизну, яка потребує роз'яснення та правового тлумачення на законодавчому

рівні (Угриновська & Гембара, 2018: 85–89).

Поділяючи позитивні аспекти оптимізації судочинства запровадженою новелою щодо спрощеного провадження, слід наголосити, що вказане накладає певні обмеження на учасників провадження. Зокрема, це стосується касаційного оскарження. Також варто зауважити, що обмеження права на касаційне оскарження в такому форматі, як воно передбачено в чинних процесуальних кодексах – а саме, не встановлення чітких критеріїв неможливості оскарження, а надання права судям Верховного Суду приймати рішення щодо неможливості прийняття касаційної скарги до розгляду – суперечить принципу правової визначеності, який є складовою принципу верховенства права. Основою принципу правової визначеності є ідея передбачуваності очікування суб'єктом відносин визначених правових наслідків (правового результату) своєї поведінки, яка відповідає наявним у суспільстві нормативним приписам. Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово наголошував на тому, що принцип правової визначеності вимагає ясності й однозначності правової норми та забезпечення того, щоб правовідносини залишалися передбачуваними (рішення від 22.09.2005 р. №5-рп/2005, від 29.06.2010 р. №17-рп/2010, від 22.12.2010 р. №23-рп/2010, від 11.10.2011 р. №10-рп/2011) (Кравець).

Отже, нормативні приписи процесуального законодавства повинні бути точними і зрозумілими. Точність вважається однією з найважливіших властивостей мови законодавчого акту. Не випадково Ф. Бекон пов'язував точність закону з його справедливістю (Бекон, 1977: 128).

Висновки і перспективи.

Незважаючи на велику кількість та різноманітність наукових поглядів на проблемні питання господарського судочинства, проведене дослідження положень нової редакції ГПК України дозволило виявити окремі недоліки законодавчого регулювання спрощеного позовного провадження та сформулювати авторське бачення усунення існуючих проблем господарського судочинства, що сприятиме покращенню ефективності діяльності господарських судів та захисту прав учасників господарських правовідносин.

Список використаних джерел

1. Коверзнев В.О. Напрями удосконалення господарського процесуального законодавства України. *Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал*. 2020. 11 (2). С. 98–106
2. Фомін А.І. Топ-10 змін до Господарського процесуального кодексу України. URL: <http://barristers.org.ua/news/top-10-zmin-gospodarskogo-protsesualnogo-kodeksu-ukrayiny> (дата звернення: 09.11.2021 р.).
3. Беяневич О.А. Про уніфікацію і спеціалізацію процесуального права. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1. С. 95–105.
4. Белікова О., Белікова Є. Спрощене позовне провадження в господарському процесі та перспективи прискорення захисту прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 62–67.
5. Суярко Т.Д. Спрощені провадження господарського судочинства як механізм забезпечення доступності правосуддя у господарських справах. 25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20.05.2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 155–158.
6. Згама А.О. Щодо оптимізації процесуальних форм у господарському процесі: наказне провадження та спрощене позовне провадження. 25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20.05.2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 52–56.
7. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація та проблеми судової практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 85–89.
8. Кравець Р.Ю. Проблеми розгляду малозначних справ. URL: https://protocol.ua/ru/problemi_rozglyadu_maloznachnih_sprav (дата звернення: 09.11.2021 р.).
9. Бэкон Ф. О достоинстве и приумножении наук. Москва, 1977. 567 с.

References

1. Koverznev, V.O. (2020). Directions for improving the economic procedural legislation of Ukraine. *Pravo. Liudyna. Dovkillia*. [Environment: scientific and practical journal], 11 (2): 98–106 (in Ukrainian).
2. Fomin, A.I. (2020). Top 10 amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine. Available at: <http://barristers.org.ua/news/top-10-zmin-gospodarskogo-protsesualno-go-kodeksu-ukrayiny> (in Ukrainian).
3. Belyanevich, O.A. (2012). On unification and specialization of procedural law. [University scientific notes], 1: 95–105 (in Ukrainian).
4. Belikova, O. & Belikova, E. (2019). Simplified litigation in the economic process and prospects for accelerating the protection of rights [Entrepreneurship, economy and law], 6: 62–67 (in Ukrainian).
5. Suyarko, T.D. (2016). Simplified commercial proceedings as a mechanism for

- ensuring access to justice in commercial cases [25 years of economic jurisdiction in Ukraine: experience and prospects: materials All-Ukrainian. scientific-practical conf. Kharkiv: Pravo, 155–158 (in Ukrainian).
6. Zgama, A.O. (2016). Regarding the optimization of procedural forms in the economic process: injunctive proceedings and simplified litigation. [25 years of economic jurisdiction in Ukraine: experience and prospects: materials All-Ukrainian. scientific-practical conf.] Kharkiv: Pravo, 52–56 (in Ukrainian).
 7. Uhrynovska, O. & Gembara, G. (2018). Simplified claim proceedings: legislation and problems of judicial practice. Entrepreneurship, economy and law. 12: 85–89 (in Ukrainian).
 8. Kravets, R.Yu. (2020). Problems of consideration of insignificant cases. Available at: https://protocol.ua/ru/problems_rozglyadu_maloznachnih_sprav/ (in Ukrainian).
 9. Bacon, F. (1977). On the dignity and multiplication of sciences. Moscow, 567 (in Russian).

O.P. Svitlychnyy & V.V. Sulim (2021). SIMPLIFIED CLAIM PROCEEDINGS: LEGISLATIVE REGULATIONS OF THE CODE OF CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE.

Law. Human. Environment, 12(4): 78-84.

<https://doi.org/10.31548/law2021.04.010>

Summary. *In the process of building the rule of law, one of its most important criteria is the creation of a fair, transparent and efficient judiciary. The essential need for radical changes in the judiciary and the reform of its individual institutions is a matter of time. The main goal of judicial reform in Ukraine should be to create legislative and organizational conditions for the establishment of an independent, efficient and accountable judiciary in Ukraine, which will be trusted by society. Judicial and legal reform in Ukraine is comprehensive and involves amendments to the Constitution of Ukraine, legislation on the judiciary and the status of judges, reform of related institutions (prosecutor's office, bar, law enforcement agencies), as well as improving procedural legislation and legislation governing enforcement. court decisions.*

In particular, the article emphasizes that legislative changes have been made to the Commercial Procedural Code of Ukraine, initiated new forms of commercial litigation, one of the forms of commercial litigation is simplified litigation, which is designed to consider minor cases, cases of minor complexity and other cases for which priority is given. quick resolution of the case. Along with the simplified procedure and procedures for litigation, the introduction of this form of litigation has revealed certain shortcomings of such regulations.

Keywords: *commercial litigation, insignificant cases, legislation, shortcomings, procedure*